

ANTI-KUBĚNA

Na Bítově '97 přednesl Jiří Kuběna referát Poezie v naději (viz toto a minulé číslo Tvaru). Prodrat se tímto esejem skrze houštiny metafor a spíše obrazné než přesné zacházení s literárními pojmy není legrace. Z bítovského tábora literárního lidu, odkázaného pouze na poslech Kuběnova textu, se to nepodařilo asi nikomu. Není divu, že autor sám byl rozčarován bítovskou diskusí, která v podstatě skončila ještě dříve, než začala. Poté, co jsme dostali do redakce zmíněný esej na papíře, uspořádali jsme o něm vnitroredakční „konferenci“. Protože se domníváme, že by nebylo vhodné nechat Kuběnov provokativní artefakt jen tak vyšumět, „konferenční příspěvky“ otiskujeme, a to již v tomto čísle, neboť příští Tvar bude zasvěcen autorům Pen klubu.

Naděje s objektivní zpětnou kontrolou

Jiří Kuběna ve svém eseji vychází z „jakési základní dichotomie, která (...) jako blesk l roztála (...) srostitý kmen poesie“. Tato tajemná dichotomie se volně odvíjí napříč poezií, napříč jednotlivými autory, napříč jednotlivými díly, verši. A není ničím menším než dělicí čarou mezi přijetím a odmítnutím řádu tohoto světa, mezi dobrem a zlem, mezi bohem a ďáblem, mezi „lyrou Apollónovou“ a „uslintanou píšťalou Marsyovou“. Tečka. A básník pak nutně stojí před „Rozhodnutím, vědomou volbou“, po které z těchto dvou cest vykročí, resp. které ze dvou výše zmíněných mocností bude svou tvorbou sloužit. Rozcestí v podobě jednoduchého počítačového algoritmu ano-ne (dobro-zlo, řád-neřád) trčí poprvé v počátku básnické tvorby (života) každého básníka jako jednotlivce, dále pak znovu a znovu před každou jeho sbírkou, básní, veršem.

Je však lépe mít v ruce něco konkrétního, něco, podle čeho je možné ďábla (resp. jeho skřeky, vydávající se za poezii) spolehlivě rozpoznat. Kuběna jde te ůdy ve svém uvažování dál a formuluje (sice s přiznanou, avšak notnou dávkou rozkolísanosti a abstrakce) dvě protichůdné linie poetického tvůrčího procesu:

1. Boží cesta vzniku poezie (tj. ta správná) je vázána na zpěv, sesílaný shůry v podobě inspirace básníkovi schopnému naslouchat hudbě sfér. Produkt vzniklý touto cestou (tj. báseň v řeči vázané) je předurčen k poslechu - je jakýmsi prodloužením, interpretací či překladem zpěvu andělského do řeči lidské, je slavením. Předpokladem i výstupem, garantem „fair play“ i měřidlem jakosti této a priori dobře myšlené, božské, správné, korektní poezie jest tedy její „objektivně poměřitelná forma“, umožňující „objektivní zpětnou kontrolu“. (Jako že až zvítězí forma vázaná a nevázané poety vystrčíme mimo zákon [jasně, že zákon poezie], uspořádáme velké závody v básnění a seřadíme ty skutečné Básníky podle velikosti Hřiven, nebo co?)

2. Avšak do « poezie si rád zafušuje i ďábel, využívaje jako médií ne-básníků, anti-básníků (tj. padlých básníků, kteří marní svůj talent tím, že ho nepoužívají k oslavě Boha, neboť v souladu s Bohem ani nežijí). Protože tito ne-básníci neslyší (anebo předstírají, že neslyší) hudbu sfér a místo toho naslouchají ďáblově skřeku nebo jen vlastnímu rozbouřenému a zároveň vyprázdněnému nitru, nezmohou se na nic jiného než na volný verš, který se ke zpěvu a poslechu nehodí

- hodí se leda tak k individuálnímu čtení pod peřinou. Výsledná antibáseň čili nebáseň pak nemůže být slavením řádu, je naopak jeho odmítnutím, mapováním alternativních světů světloonošského intelektu a kdoví, čeho ještě. V podstatě je to však jedno, neboť tato pokleslá forma tak či tak žádnou objektivní zpětnou kontrolu neumožňuje. (Jako že když ne-božáci vedou takhle neprůkazné účetnictví, tak se s nima nebudem unavovat, že jo?)

Samozřejmě toto je Δ jen ideální model a skutečnost je mnohem složitější - ďábel je rafinovaný a bere na sebe různé masky, jeho špinavé pracky si občas zahrají i s veršem vázaným. Na druhé straně i Bůh někdy svede vítěznou bitvu o duši, případně o báseň formálně předem ztracenou a prodere se nečekaně i z takového verše, který na první pohled vypadá jako volný. Od toho ale máme odborníky, kritiky a teoretiky (bohužel už ne inkvizitory, cha), aby nám udělali v poezii pořádek a ďábla demaskovali.

Tolik můj (možná trochu z vulgarizovaný) výklad Kuběnova traktátu. Z úcty ke Kuběnově rozmanité osobnosti ponechávám ve svém mozku o jeho referátu pouze drobný zápis ohledně jednoho skromně přibližného pozorování: básníci katolického či jiného vyznání možná inklinují k verši vázanému, zatímco básníci bez víry k verši volnému.

BOŽENA SPRÁVCOVÁ

Kdo jsou ti čerti?

Podle Jiřího Kuběny existují dva druhy básníků rozlišující se podle toho, zda „řád stvořeného světa“ přijmou „a s ním se ztotožní“, anebo ho nepřijmou; „zda na počátku sáhne Básník po pomoci k Všeoživujícímu Duchu, který je dárce Života, zda připustí (...) svět Smysluplného Stvoření a Živoucího Boha, anebo jestli zvolí za příklad Ducha Odporu, Odmítajícího Sloužit“. Jde tedy o básníkovo svobodné rozhodnutí, od něhož se pak odvíjí i charakter jeho poezie. A tak existují i dvě poezie - jedna skutečná, živá a pravá, druhá mrtvá, neboť Kuběnova logika je neúprosná: když řád stvořeného světa nepřijímám, „nemohu pak vlastně přijmout ani jeho posla - tj. Inspirované, Svatým Duchem v život přiváděné, vtělované Slovo“. Rozumím-li tedy tomu správně, tak jen člověk věřící (v „Boha Stvořitele“) může psát tu pravou poezii, kdežto ten, který neuvěřil (tj. po kuběnovsku ten, který se rozhodl „pro Vesmír Mrtvého Boha“ ö), svůj básnický talent promarňuje. To vše v ideálním případě, neboť Kuběna ví, že se v nás stále ti čerti s anděli přetahují, zároveň však také ví, že v někom vyhrávají jedni (rohatí) a v jiném zas ti druzí (křídlatí).

S takovými úvahami (Kuběnou, žel, podávanými s dikcí místy dosti imperativní) musím velmi nesouhlasit, neboť vyvolávají nepříjemné a povědomé mrazení: opět se rozděluje poezie, opět kdosi z autorova mimoliterárního „rozhodnutí“, z autorova (náboženského?) postoje vyvozuje, zda dílo je poezií, anebo antipoezií, zda je uměním, či neuměním. S tím smutně koresponduje rovněž dovětek 10 bodů k Bítovu '97 (viz str. 7), v němž je tiše naznačováno, jako kdyby resumé Kuběnovy eseje bylo tím, na čem se básníci na letošním Bítově „všeobecně“ usnesli. Tohle shrnutí je pro mne překvapivé dvojnásob, poněvadž jsem měl za to, že puzení k paušalizaci a k dusivému luniverzalizmu bývá typické spíše pro ideology než pro básníky. Ale budiž. Dnes snad už nehrozí nějaké

jednotné zastřešení literatury a následné zásahy proti těm, kteří pod společnou střechou bydlet nechtějí, takže při dobré vůli lze ono rozdělení básníků a poezie na správné a špatné chápat jako konfesi, jako subjektivní výpověď především o tom, co Kuběna od (své) poezie žádá.

A tady by mohla má polemika skončit, protože s ideologií těžko diskutovat, ideologie má vždycky pravdu, má patent na svět a na chytrost má štempl - lze buď uvěřit, anebo ne. Jestliže budu Kuběnovu pojetí světa (a z toho odvozeně i poezie) odmítat, pak se zakrátko dostanu do jiného kódu (v němž např. „Duch Odporu“ budou slova se zcela jiným významem), a polemika se tak stane rozhovorem hluchých. Přesto se pokusím alespoň o krátký pohled na tu oblast v Kuběnově referátu, která se týká výhradně literatury, byť si uvědomuji, že její východis -ka a koneckonců i vyústění s literaturou mnoho společného nemají.

Celým esejem se táhnou dva pojmy: verš volný a verš vázaný. Ačkoliv autor zdůrazňuje, že tyto dva verše „nestojí proti sobě v osudné polaritě“, zjevně preferuje verš vázaný. Ten pro něho znamená jednoznačný klad, zatímco volný verš, vzniklý na počátku moderny, je věrným souputníkem (a snad dokonce i výrazem) sekularizace a desakralizace společnosti, je „vývojovou pastí“, jež je nastražena na básníky a z níž se ti silní, resp. ti, co se správně rozhodli, dostanou se ctí a zoceleni, a ti slabí v ní ztratí svou „hřivnu“, tj. talent.

Když potom Kuběna obzírá (podle něho kvalitní) autory píšící volným veršem, zjišťuje, že tito autoři jsou kvalitní jakoby navzdory volnému verši. Tak Březina sice psal (a dobře) volným veršem, leč „jeho volný verš je od samého počátku nejen dublován, ale posléze i zastíněn veršem vázaným“, který „nám nakonec zůstává ve své nedokončené knize poslední“. Volný verš sice nalezneme v knihách Halasových, Holanových, Nezvalových, Kolářových, Hejdových, Petrových, Stöhrových či Fajkusových, ale Kuběna jako kdyby se bránil uvěřit, že by jeho oblíbení básníci mohli psát tím modernistickým vynálezem, a proto k tomu dodává: „to všechno je - a není volný verš.“ Podobně volný verš sbírky Koncert na ostrově není prý „ničím než čistou, jako popel lehkou a hořkou esencí na dně všech [Seifertových] veršů, i těch nejklasičtějších“, takže nad uvedenou sbírkou je možno zajásat: „jaké vítězné Autodafé!“ (Mimoходом vtírá se podezření, že Kuběna pokládá za volný verš všechno, co se nerýmuje.)

Zatímco vázaný verš je podle Kuběny „objektivně kontrolovatelný“ (???), volný verš je čímsi nezměřitelným a subjektivním, jakýmsi potratem bezbožné doby, která relativizuje staleté hodnoty, potratem neumožňujícím využívat „sterých tvarových možností poes !ie“. S tím souvisí i Kuběnovu zjištění (přitom se však nikde nepraví, na základě kterých literárních časopisů či literárněkritických knih se k takovému zjištění dospělo), že současná literární atmosféra volný verš preferuje, jelikož „jakákoli trochu vážnější práce s pevnou formou je ještě i dnes povětšinou a priori považována spíše jen za cosi apartně pobloudilého, ne-li už předem podezřelého“. Zřejmě také proto shledává autor eseje českou poezii v krizi. Z této pozice pak odhaduje další vývoj českého básnictví, resp. odhaluje východiska z krize, když na básníky, shromážděné na Bítově, volá: dosti volného verše, který je „nejretrogradnější konvencí“ a „slepou uličkou“.

Takto Kuběna žongluje (na můj vkus až příliš divoce) se slovy v celé >m eseji, vše mu do sebe zdánlivě zapadá, neboť tu a onde

zbudoval zadní vrátka, jimiž snadno prchne, kdykoli začnou jednoznačná, mnohdy ničím nepodložená tvrzení nesnesitelně skřípat. V toku komplikovaného jazyka eseje se často forma básnického díla redukuje jen na otázku volného a vázaného verše, aby se nakonec (zpoza všech těch zacyklených vět a verzálek na počátcích slov) vyloupl onen správný model poezie. A je to poezie jistě psaná vázaným veršem, ale rovněž patetická, která je určena pro recitaci, a která tedy zpívá a zpívá a slaví život, která se nediskvalifikuje ironií, destrukcí a smutkem, nýbrž je radostná, protože věří v život věčný. Trochu mi to připomíná Blahynkovu „teorii »pozemšťanskvi“, avšak postavenou z hlavy na nohy (anebo z nohou na hlavu?), neboť s vírou za zády. A připomíná mi ji to i tím, že kladnou a správnou poezii důsledně vykresluje na pozadí toho, co má být zatraceno.

Leč i tak možno, poněvadž to dnes není - znovu s povděkem zdůrazňuji - jaksi mimoesteticky nebezpečné. A tak je jen škoda, že když už Jiří Kuběna uváděl množství příkladů (děl a jmen) té správné, božsky zpěvné a vázané poezie, tu špatnou (luciferskou) jen alibisticky obecně obkružoval. Lze to však ještě napravit - třeba zde v Tvaru: Milý pane Kuběno, řekl-li jste A, řekněte i B; ukažte prstem aspoň na pár čertů mezi námi.

LUBOR KASAL